

Etno-art: egy fogalom genezise és lehetséges jövőbeni használata

SZULOVSZKY János

A Debreceni Orvostudományi Egyetem (DOTE) elméleti tömbje magasföldszintjén 1976 és 1989 között működött Galéria történetének feldolgozása¹ szembesültem azzal, hogy minden bizonynyal e kiállítóhelynek köszönhető az *etno-art* fogalmának a megszületése. E kifejezés mind ez idáig még nem igazán nyert teret sem tágabban a néprajzos közbeszédben, sem szűkebben, a magyar népművészeti örökséggel foglalkozó diskurzusban. Úgy vélem, indokolt ráirányítani a figyelmet.

A fogalom genezise

Az ún. magas művészeteknek a népi kultúra felé forduló érdeklődése nem új keletű dolog. Ismeretes, ez a népköltészet felfedezésével kezdődött. A 18. századtól kezdve egyre fontosabb szerepet töltött be a magyar irodalomban a *népiesség*: a népköltészeti alkotások szemléletmódjának, stílusjegyeinek, motívumainak és műfajainak tudatos szépirodalmi alkalmazása.² Jelentős alakja és ideológusa volt ennek Erdélyi János (1814-1868), aki amellett érvelt, hogy a külföld utánzása helyett a magyar kultúra a népköltészetre támaszkodva alakítsa ki a saját nemzeti jellegét.³ Azóta szinte minden írónemzedékben vannak ennek követői. Az irodalmon túli világban Bartók Béla és Kodály Zoltán törekedett e gondolat megvalósítására a zene területén. A képzőművészetek terén bár már korábban is előfordult – nem is ritkán – a hagyományos népi kultúra és társadalom világát megidéző témaválasztás, voltaképpen igazán csak a 20. század második felében – utolsó harmadában érhető tetten az a törekvés, hogy az etnikus kultúra jegyei ne csak a felszínt karcogatva, mint ahogy a magyar szecesszió tette, hanem mélyréteg gyanánt emelkedjenek be a képek és a szobrok formanyelvi univerzumába.

Legjobb tudomásom szerint az *etno-art* kifejezést és meghatározását először Hoppál Mihály vetette papírra 1977. január 18-án, Halmy Miklós debreceni

kiállításának katalógusa számára: „Mi az *etno-art*? Ahogy egy-egy népművészeti motívum fejlődik (»működik«) egyre egyetemesebbé válik. A szimbólum jelentése egyre érthetőbbé válik immáron a nemzetek közötti érintkezés számára is – gondoljunk Bartók zenéjére –, úgy tűnik, mintha a nemzeti kultúrához tartozás nem is lenne fontos, pedig éppen ellenkezőleg áll a dolog, a kiindulásként felhasznált jelek éppen azáltal, hogy mélyen a nép kultúrájában gyökereznek, képesek általánosan igaz emberi és művészi értékeket hordozni és kifejezni. Az *etno-art* így a továbbvívés, a továbbépítés, a kapcsolódás, a folyamatosság művészete. Igazi, pogány,⁴ huszadik századi népművészet az *etno-art*, a szülői föld, a nyelvet és világképet adó kultúra talajából fakad és azon él”.⁵

A fogalom megszületésében azonban nem Halmy művészete játszott elsődleges szerepet. Erről maga Hoppál Mihály vall egy 2015. decemberében megnyílt kiállítás katalógusában: „Négy évtizeddel ezelőtt nyitottam meg Velényi Rudolf kiállítását. Nevezetes esemény volt mindkettőnk számára, mert akkor találtuk ki az ETNO-ART kifejezést”.⁶ Az említett tárlathoz kapcsolódó meghívónak vagy prospektusnak nem találtam nyomát. Az biztos, egy kicsit korábban, a Tudományos Ismertetős Társulat debreceni Csokonai Klubjában 1972-ben megrendezett Velényi-kiállítás katalógusában még nem szerepel e kifejezés, noha ezt szinte körülírja Hoppál: „e sajátos folklórhíletésű stílus kialakításának előzményei hosszú évekre nyúlnak vissza. Velényi néprajzi érdeklődése a tárgyak, a régi falusi használati tárgyak szeretetében gyökerezik. A »néprajzi« jelző itt azt jelenti, hogy a népművészet mélyrétegeit kutatja a fiatal

⁴ Jóllehet nagyon is okkal használja Hoppál a pogány jelzőt, azonban ahogy például a református lelkész, tanár és festő Bertha Zoltán munkássága is mutatja, keresztyén/keresztény hitbe ágyazva is lehetséges az etnikus gyökerek képzőművészeti vállalása. Ld.: Dobrok – Turi 1998., Vitéz 2016.

⁵ Kiemelés tőlem – Sz. J. – A DOTE Galéria katalógusai pdf formátumban megtalálhatóak a Meliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár elektronikus könyvtárában: (<http://jadox.meliusz.hu>). Halmy Miklós idézett katalógusa: <http://jadox.meliusz.hu:80/?docId=418529>. (Utolsó letöltés: 2016. április 14.)

⁶ Velényi Rudolf: *Áttekintés* 3. 14. old. [A debreceni Kölcsey Központban 2015. 12. 18.-2016.01.10. között bemutatott kiállítás katalógusa.] <http://jadox.meliusz.hu:80/?docId=435250>. (Utolsó letöltés: 2016. április 18.)

¹ Szulovszky 2015.

² Klasszikus áttekintés erről: Horváth 1927/1978.

³ Életéről összgezően: T. Erdélyi 1981.

művész. Már az első talált-gyűjtött tárgyak díszítése, színezése, a motívumok világa, a formák harmonikus szépsége egyaránt megragadta az egyéni kifejezés útjait kereső festőt. A szűkebb haza bebarangolása-utazása után a Hajdú-Biharral szomszédos Erdély következett. Minden út egy-egy csodaszép tárggyal és sok-sok megindító emberi élménnyel gazdagította. Ezek az élmények csapódtak most le [1972-ben - Sz. J.] (az új képeken) megtisztulva minden felesleges elemtől. Képi építkezése hasonlatos a népi építészet végsőként letisztult formáihoz. (...) A székelői faépületek harmonikus (de az alföldi szemnek szokatlan) arányai, kiegészülve az érett fa barnáival, szürkéivel vagy a parázsló őszi levelek színeivel – valami egészen sajátos, mai, modern festészetünkben aligha található képi világgá rendeződnek. (...)

Vállalt »valóságfelettség« ez, vagy talán helyesebb lenne úgy mondani: a valóság felemelése a mesébe, vagyis a festménybe. Tudni kell azonban, hogy a mesék felépítésének szigorú törvényszerűségei vannak, amint azt a folklórkutatás kimutatta. A mesei elemek egymásutjának éppen úgy megvan a rendje, mint ahogy egy régi ácsolt láda deszkáit sem lehet önkényesen felcserélve összerakni. A valóság és a tárgyak szervesen beépülnek a képekbe. A Máramaros képbe egy régi falitűka deszkája került. A fába vésett egyszerű díszítés adja a kompozíció »mélystruktúráját«, a kopott és érett színek pedig meghatározzák a kép színárnyalatait, a »felszíni struktúrát«

Külön csoportot alkotnak Velényi festészetében a kollázsok. Jóllehet, ez a technika a század elejétől, a dadaizmustól kezdve ismert volt, újra csak a hatvanas évek elején, a pop-art megjelenésével kelt igazán életre. Velényinek már évekkel ezelőtt sikerült kialakítania egyéni applikációs technikáját, melyet az utolsó évek kemény műhelymunkájában még tovább csiszolt, finomított. Úgy használ fel különféle anyagokat, képeket, hogy azok teljesen beleolvadnak (Applikáció), beleépülnek a képekbe (Három királyok, A céltábla). Ezekhez kapcsolódik s egyben a korábbi ikonos korszak lezárásának tekinthető a Triptichon, valamiféle modern »házioltár«, melyet a szerelemnek szenteltek (Madonnák, Tulipános triptichon). A linómetszeteken és néhány képen az avatott szem örömmel fedezi fel a legrégibb és legeredettebb tulipánábrázolást – ezt az ősi termékenységsszimbólumot –, melyet egy gömöri aratókorsóról mentett át képdíszítő motívummá. Ami a legfontosabb, ez a jel nem veszítette el eredeti értelmét, mert éppen ott jelenik meg a képeken, ahol ezt a szerelemvarázsló szerepét megtarthatja (Edit-triptichon, Applikáció).⁷

Az etno-art fogalma aligha keletkezhetett lényegesen korábban 1976 második felénél, 1977 elejénél. Ezt arra alapozom, hogy Hoppál Mihály egy Velényi Rudolfnak kézzel írt keltezetlen levelében, melyet a borítékon lévő postabélyegző tanúsága szerint 1977. január 20-án adott postára, nyomtatékkal hangsúlyozza, hogy a Halmy készülő katalógusában az ETNO-ART közé „kell ez a gondolat jel is!” (sic!), tehát ez a fogalom még meglehetősen friss, nem kanonizálódott még az írásmódja.⁸ Továbbá: noha a katalóguson első ízben szerepelt ez az új

kifejezés, utána mégis rögtön a 3. szám állt.¹⁰ Mivel az ezt megelőző két kiállítás – Weisz Zsuzsa festményei, illetve Haraszty István kinetikus szobrai – még a legnagyobb jóindulattal sem tekinthetők a népi kultúrához kötődőnek, ezért egyértelműnek tűnik, hogy az etno-art címke az első két kiállító művészetére utólag lett visszavetítve. Igaz, nem alaptalanul. Ugyanis kétségtelen, Vilhelm Károly e korszakában meghatározó volt piktúrája számára az erdélyi festett famennyezetek forma- és szimbólumvilága.¹¹ A katalógusában Cservenka Ferenc pedig ekként vallott indítatásáról: „Kiállításom tárgyát, a magyarság néprajzát, az ember-társadalom központú (erdélyi) dokumentumképeim helyszínét, nem tekintem és nem tekinthetem egzotikus érdekességgé, de meg- és felfogható valóságként, mert e tárgy emberi-szellemi-kulturális értékeire szükségünk van, annál is inkább, mert ezek beilleszthetők hézagjainkba. (...) Képeimet azzal a gondolattal ajánlom a nézőnek – amellyel Hajdúszoboszlón indítottak útnak egy kiállítás-sorozatot: »...Valljuk, hogy korszerű, szocialista kultúránknak haladó népművészeti hagyományokban kell gyökereznie. Abban a népművészetben, amely közösséget teremteni és megtartani tudott...«”¹²

Az idézett – a korszak gondolatrendőrei kijátszása érdekében a korabeli szóhasználati klisékkel megfogalmazott – gondolatot Csete György és építészársai tűzték zászlajukra. Amikor Cservenka 1976. február 22-én papírra vetette sorait, már javában tartott Csetéék paksi tulipános panelházai ürügyén a magyar népművészet motívumai felhasználásáról kirobbant vita.¹³ A fiatal építészek törekvései védelmében Nagy László – aki méltán tekinthető a 20. század második felében az irodalmi etno-art reprezentánsának – is szót emelt, s ez az ügy készítette egyik nevezetes műve, a Szólitlak, hattyú megírására.¹⁴ Kiállítását Cservenka nem véletlenül e versnek ajánlotta.

Míg az 1965-67 között Franciaországban tartózkodó Halmy Miklósról a párizsi a Musée de l'Homme magyar népművészeti anyagának megismerése gyakorolt olyan elementáris erejű hatást, amely elindította a motívumok keresése és „működtetése” irányába,¹⁶ addig Velényinek elég volt csak a

⁷ Hoppál 1972.

⁸ A levél Velényi Rudolf birtokában.

¹⁰ Jóllehet, Halmy Miklósnak a DOTE Galériában 1977. február 18. és 28. között megrendezett tárlata a katalógus sorszámozása szerint a negyedik, ám valójában az ötödik volt a sorban. Ugyanis az 1. sorszámu bemutatót (Vilhelm Károly műveit, 1976. március 19. – 9.) rögtön rendhagyó módon az 1* sorszámu tárlat (Cservenka Ferenc néprajzi fotográfiáiból) követte 1976. április 1. – 8. között.

¹¹ Ezek felderítését célzó tanulmányútjai nemcsak vászonra, fára vagy farostlemezre festett olajképeket, hanem egy élénk szakmai vitát kiváltó könyvet is eredményezett: Vilhelm 1975, ld. pl. Kiss 1976., B. Nagy 1976., Német 1976.

¹² Ld.: <http://jadox.meliusz.hu:80/?docId=418644>. Utolsó letöltés: 2016. április 18.

¹³ Major – Osskó 1985. 386-449., újabban: Simon 2006.

¹⁴ A vers címe utalás Illyés Gyula: Hattyúdál ébreszt, avagy lehet-e a népnak művészete című jelentős esszéjére. Illyés 1976. A vers megszületésének gyötrelmeiről lásd Zelnik József szép írását: Zelnik 1998.

¹⁶ Ld. Halmy 2002.

szomszédba mennie. Fiatal, a konstruktívizmusra fogékony művészként az 1960-as években tett gyakori székelyföldi, máramarosi útjai telítették olyan vizuális élményvilággal, amely az 1970-es évek elejére a konkrét látványnak az alapformákra redukált, a szerkezeti törésvonalakra figyelő képi világát a népművészetünkben ismert szimbólumokkal teljesítette ki. Így lett az etno-art első hazai művelőinek egyike, összetéveszthetetlen szín- és formavilágával, egyéni applikációs technikájával.¹⁷ Jóllehet, e sajátos arculatú piktúráját meglehetősen jól fogadta a korabeli kritika,¹⁸ azonban gyarapodó alkalmazott grafikai megbízásai miatt Velényi az 1970-es évek közepén gyakorlatilag felhagyott a festéssel. Ezzel egy időben, a DOTE Galéria művészeti vezetőjeként azonban a néprajzi gyökök iránti kötődése erőteljesen megnyilvánult e kiállítóhely értékpreferenciájában: ugyanis megkülönböztetett figyelemben részesítette a népi kultúrához kötődő, abból táplálkozó művészetet.

1977 márciusában, Halmy Miklós tárlata után rögtön a Beregi Múzeum paraszti hímzés-gyűjteményének muaráit tette közszemlére az orvostudományi egyetem magasföldszintjén.¹⁹ A tradicionális kultúra művészetet megtermékenyítő hatását sokrétűen szemléltette: többek között *Csete Ildikónak* és *Kun Évának* az iparművészet felé nyitó textiljeivel, illetve kerámiáival,²⁰ *Bartl József* táblaképeivel,²¹ *Jankovics Marcell* rajzfilmjeivel,²² *Csete György* és társai: a *Pécsi Ifjúsági Iroda* építészcsoporthoz tartozó munkáival,²³ valamint *Felcsúti László* – *Földes Zsuzsa* „Az év lakóháza '83” díjas épülete gazdag fotódokumentációs anyagával.²⁴ (Sokat mond a tény: miután a tulipános ház-vita utószövegésként 1978 januárjában feloszlatták a Pécsi Építészeti Irodát, a DOTE Galériában április 10-én már meg is nyílt – *Makovecz Imre* beszédével – a csoport tevékenységét összefoglalóan bemutató kiállítás.)

¹⁷ Pályájáról és művészetéről ld. Szulovszky 2015: 9-17.; Uő. 2016.

¹⁸ Az irodalomtudós Julow Viktor, aki már a pályakezdő művész törekvéseit is figyelemmel követte, így méltatta stílusmódosulást, az új műveket: „amit Velényi ad: olyan absztrakt festészetet, amely az értelem dadogó tagadásával szemben nagyon is értelmes és lényeges mondanivalót tömörít. Az Ősz Erdélyben rozsdavörös-okker rombuszjátéka mögött egyaránt ott van az érett fa és zsindegy színárnyalataival jellemzett székely falu és az erdők színesedő lombtömegének víziója. A technikailag is bravúrosan megoldott (egy népi fafaragást szellemesen beapplikáló, s annak motívumát a képen ritmikusan tovább-variáló) Máramaros két hegypiramis- és sziklaszerű, komor-kopott színekben tartott meredek-megtört háztetője a mélykék és mégis fenyegetően világító ég-háttér előtt a maga monumentalitásában oly gazdag, több jelentés-síkú látomás – és vallomás – Erdélyről, küzdelmes történelméről és sorsáról. Nem csoda, hogy Velényi Rudolf mérész, újjító kedvű, ám jelentésszerű és a magyar hagyományba erősen kapaszkodó absztrakt festészet – amint erről a vendégkönyv több bejegyzése tanúskodik – nem egy addig értetlent térített a legmodernebb művészet hitére” Julow 1972: 87.

¹⁹ Szulovszky 2015: 41-43.

²⁰ Szulovszky 2015: 67-70.

²¹ Szulovszky 2015: 106-107.

²² Szulovszky 2015: 101-103.

²³ Szulovszky 2015: 61-66.

²⁴ Szulovszky 2015: 133-135.

A történet teljességéhez tartozik, hogy az etno-art fogalomnak van egy másik értelmezés- és születéstörténete is, amely az erdélyi festő, *Szabó Vilmos* (1942-2009) munkásságához kötődik. A művész kolozsvári, Korunk Galériában megrendezett kiállítása megnyitóbeszédében *Józsa T. István* ekként fogalmazott 1998-ban: „Született egy fogalom (...) »Etno-art«. Századunk különféle művészei irányzatai, mozgalmak, iskolái mind nyugattól hódítottak kelet felé. Az etno-art Erdélyben született, kezdeményezői Molnár Dénes, Székely Géza és Szabó Vilmos. Magyarország felé terjeszkedik, már évek óta vannak Magyarországon túl is hívei, legalábbis a magyar kultúrán belül nyugat felé hódít. Az alkotók célja megmenteni pusztuló falusi környezetet. Ahol az örökkévalóság született. Elhagyott házak, romos fészerek, lakatlan utcák. »A menteni, ami még menthető elv alapján próbálom a festészet és a grafika eszközeivel emléket állítani tárgyainknak és környezetünknek«”.²⁶

Megpróbáltam kideríteni, hogy pontosan mikor használták először Erdélyben az etno-art kifejezést, s van-e igazán szabatos definíciója: A fentebb idézett adatnál nem találtam sem régebbi, sem fogalmibb meghatározást.

Úgy vélem, pusztán Szabó Vilmos életrajzi adatai alapján is valószínűsíthető, hogy későbbi a szó erdélyi használata. 1942-ben született a Maros megyei Sáromberkén, 1964-ben érettségizett a marosvásárhelyi Képzőművészeti Líceumban. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán 1975-ben végzett, majd Zilahon tanított és alkotott. 2009-ben hunyt el. Tehát éppen, hogy csak kikerült a főiskoláról, amikor egy debreceni katalóguson már olvasható volt az új fogalom. Ráadásul – megítélesem szerint –, a letűnő falusi tárgyi világ, illetve a vidéki táj megörökítését programszerűen vállaló irányzatra se nem pontos, se nem szerencsés ez etno-jelzőt alkalmazni. Így nincs is érdemben rivalisa a Hoppál Mihályhoz köthető fogalomnak.

Népművészet – nép nélkül?

A közelmúltban látott napvilágot *Verebélyi Kincső* „Utak és tévutak a népművészet kutatásában” című, fontos szempontokat felvető, invenciózus tanulmánya.²⁷ E munkája még azzal is inspirál, amiről hallgat. Noha a dolgozat élén mintegy motívó gyanánt *Reinhard Peesch* azon gondolata áll, miszerint „A történeti jellegű népművészet nem szakítható el termelésének és fogyasztásának rendjétől és módjától”, csend övezi azt az alapvetően fontos kérdést, amelyet klasszikus tanulmányában *Alan Dundes* már évtizedekkel ezelőtt provokatívan feltett, vagyis „ki a nép?”²⁸ Azaz kik készítik? Mely társadalmi réteg(ek)hez köthetjük az ún. tárgyalgó népművészetet?

²⁶ <http://kortarsmuveszet.weebly.com/szaboacute-vilmos-1942----2009.html>. Utolsó letöltés: 2016. április 18.

²⁷ Verebélyi 2015.

²⁸ Vö. Dundes 1980.

Mivel a napjainkat nem zárja ki vizsgálódása időhatáraiból, az általa is említett „élő népművészet”²⁹ kapcsán is indokolt lett volna firtatnia ezt a kérdést. Noha a nemzetközi szakirodalom apropóján Verebélyi érintőlegesen megemlíti, hogy ott „kisebb foglalkozási csoportok sajátos tárgyalgó tevékenységét szokás a készítőkre utaló jelzővel ellátni: bányásművészet, rabmunka, tengerész-művészet, stb.”,³⁰ több megfogalmazása alapján úgy tűnik, hogy gyakorlatilag a magyar népművészetre úgy tekint, mint a parasztság tárgyi emlékeinek egy sajátos körére.³¹ Miután a történészek közül már többen is elbúcsúztatták jól dokumentált rekviemjeikkel a parasztságot,³² s a néprajzi munkák is már az utóparasztságról írnak, fölöttébb hiányolom, hogy nem tért ki arra a kardinális kérdésre, hogy *a hagyományos paraszti társadalom megszűntével beszélhetünk-e még napjainkban is népművészetről?*

A kérdésnek már csak azért is van létjogosultsága, mert egy közelmúltban készült reprezentatív, 4122 alkotóra kiterjedő felmérés tanúsága szerint a tárgyalgó népművészettel jelenleg foglalkozók jelentős hányada városi illetőségű, így például 11 nagyobb városban ténykedik az alkotók 30,7%-a.³³ Tehát az egykor alapvetően a falvak parasztságához kötődő népművészet mára mindinkább városivá vált.³⁴ Ez egyúttal arra is enged következtetni, hogy napjainkban az ún. népművészet művelői már nem is annyira a falvak utóparaszti társadalmából, mint inkább a városiakok közül kerülnek ki – és hozzá fűzhetjük: nem csekély számban értelmiségiek köréből.

Természetesen a Szerző is tisztában van azzal, hogy a korábbiakhoz képest sok tekintetben más már a korunk népművészete. „Bár a 20. században akad példa a népművészetnek a hagyományok keretei

közötti megújítására, összességében azonban inkább a hagyományos formák túléléséről, konzerválásáról, ismételtetéséről van szó” – állapítja meg Verebélyi Kincső az új néprajzi szintézis számára írt kiváló összegzésében, majd így folytatja: „az a társadalom, a művészetek, a divatok részéről megnyilvánuló érdeklődés, amely az 1800-as évek második fele, a londoni, majd a bécsi világkiállítások óta Európa-szerte, sőt világszerte kíséri a népművészetet, és meg-megújuló hullámokban, illetve intenzitással máig tart, az életkörülmények változásával együtt azt eredményezték, hogy a népművészet megmerevedett, formává, mondhatni stílussá vált”.³⁵ Később pedig: „A népművészet művelésének a lehetőségei ma a másolástól a hagyomány szabta korlátok felismerése mellett végbemenő változatok alakításáig terjedhet. A népművészeti motívumok adaptálásának, ihlető forrásként való felhasználásának nincsenek időbeli vagy művészeti korlátai. A transzponálás határai a tehetségtől függenek: mindez pedig már a népművészet *utóéletéhez* tartozik” – szögezi le Verebélyi.³⁶

A felületes szemlélőnek úgy tűnhetnek az eddigiek, mintha egy szerzővel vitatkoznék. Azonban korántsem erről van szó. Úgy vélem, a látszat ellenére jóval több téren egyezik a véleményünk, mint amennyiben eltér. Gondolatgazdag cikke inspirált arra, hogy felvessem, ideje lenne kategorikusan kimondani: a tradicionális kultúrát megélt „nép” híján a továbbiakban már nem lehet „népművészetről” beszélni.

Népművészet, etno-art

Napjainkban már aligha vitakérdés: nem csak a parasztság tekinthető/tekintendő „nép”-nek.³⁷ Esetünkben azonban most arról van szó, hogy *nem lehet egyenlőségjelet tenni egy tradicionális társadalom szerves kultúráját tükröző portéka, s egy olyan alkotás közé, amely mögött már nincs meg a használt formakincs közösen kialakított, egyezményes nyelvének a kulturális fedezete.* Éppen ezért meggyőződésem szerint feltétlenül indokolt lenne eltérő fogalmat alkalmazni a megnevezésükre.

Úgy vélem, azon alkotók munkáit, akik manapság a hagyományörzés jegyében a népművészet továbbörökítésén fáradoznak, minden további nélkül nevezhetnénk akár *etno-art*-nak is. Rájuk is érvényes a Hoppál által megfogalmazott ismerv: „a továbbvívés, a továbbépítés, a kapcsolódás, a folyamatosság művészete” az etnikus hagyományok, az egykori tradicionális kultúra talaján.

Ha az ún. magas művészet művelőtől feltétlenül szükséges a megkülönböztetésük, kiegészíthetjük jelzővel is: beszélhetünk *formanyelvi*, vagy éppen *hagyományörző etno-art*-ról. De akár bevezethetnénk rá egy merőben új fogalmat is.

²⁹ Verebélyi 2015: 5.

³⁰ Verebélyi 2015: 7.

³¹ Pl.: 1. oldal: „Adva van az a hatalmas tárgyi anyag, amely magyar és Magyarországon élő nemzetiségek **parasztportáiról** százezres nagyságrendben került be a különböző múzeumi gyűjteményekbe”; 2. oldal: „A népi kultúra egyes területei iránti érdeklődésben a különböző művészeti ágak már a 18. századtól kezdve jelentős szerepet játszottak. Nemcsak a szóbeli műfajok esetében mutatható ki ez az irányultság, hanem köztudottan a **paraszti gazdaságok** díszített tárgyai az esetében is”; 4. oldal: „A néprajzi megközelítések, a kezdetektől fogva, a **paraszti tárgyi világ** tárgyalásánál gazdasági és kvázi esztétikai jellegű szempontok szerint válnak ketté”; 4. oldal: „A 19-20. század fordulóján még egyáltalán nem dőlt el, hogy a **paraszti** tárgyuniverzumban mi a művészi tárgy, mi nem az?” – Vastag kiemelések tőlem. Sz. J.

³² Valuch 1988., Ö Kovács 2012., Bíró – Für 2013-2014.

³³ *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművészet stratégiaja I.* Hagományörző tevékenységi formák a múltban és a jelenben. Helyzetértékelés, problémafeltárás. Népi kézműves értékek – a mesterségek helyzete. A népi kézművészet helye – kapcsolódási pontok. 48. oldal. – Interneten elérhető: <http://iparmuzeum.hu/nepi-kezmuves-strategia---mestersege-cimere-i-jmk35.html> (2014. november 27.)

³⁴ Ez önmagában véve még nem lenne probléma. Szükséges megjegyezni, hogy a szakirodalom már jó ideje hangoztatja, hogy a népművészetnek nevezett portékák készítői között a korábbi századokban is voltak városiakok, akár céhes kézművesek is.

³⁵ Verebélyi 2009: 611.

³⁶ Kiemelés tőlem. Sz. J. – Verebélyi 2009: 614., vö. Bánszky 1993.

³⁷ A saját szerény eszközeimmel jómagam is a pályám kezdetétől a „nép” fogalom tágításán dolgoztam, elég csak utalnom a kéményseprő mesterségre vonatkozó kutatásaimra.

Nyilvánvaló, mindez a kutatók további közös gondolkodását igényli, és csak konszenzussal lehet célt érni. Jelen dolgozat csupán a probléma felvázolására és egy esetleg használható fogalom felvételére vállalkozott.

Úgy vélem, ha fontosnak tartjuk a tudományos következetességet, akkor csak egyet nem tehetünk meg: ha továbbra is összemossuk a különböző minőségeket.

Irodalom

BÁNSZKY Pál

1993 *Népi szobrászat*. Kecskemét.

B. NAGY Margit

1976 A mennyezetvita margójára. *Utunk*, 10. sz.

BÍRÓ Friderika – FÜR Lajos

2013-2014 Búcsú a parasztságtól I-III. Budapest: Kairosz.

DOBRIK István – TURI Gábor szerk.

1998 *Életfa. Bertha Zoltán festői világa*. Miskolc: Felsőmagyarország Kiadó.

DUNDES, Alan

1980 Who are the Folk? In: Dundas, Alan: *Interpreting Folklore*. 1-19. Bloomington: Indiana University Press.

FEJŐS Zoltán

1991 Népművészeti divat a múlt század végén és a századelőn. In Hofer Tamás (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat*. 143-158. Budapest: Magyarországi Kutató Intézet.

2006 A népművészet a 19-20. század fordulóján. Kutatás- és fogalomtörténeti jegyzetek. In Öriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19-20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. 117-127. Gödöllő: Gödöllői Városi Múzeum.

HALMY Miklós

2002 *A motívum működése*. Budapest: Püski.

HOPPÁL Mihály

1966 Jegyzetek egy kiállításról. Velényi Rudolf tárlata a Kossuth Egyetemen. *Hajdúbihar-megyei Népiújság*, 1966. ápr. 30.

1972 Velényi Rudolf képeiről. In: *Velényi Rudolf festőművész kiállítása. TIT Csokonai Klub, Debrecen, 1972. május 21 - június 4.* (Katalógus) <http://jadox.meliusz.hu:80/?docId=414715>. Utolsó letöltés: 2016. április 18.

HOPPÁL Mihály (szerk.)

1980 Etno-art és (nép)művészet szemiotika. Budapest: Művelődési Intézet.

HORVÁTH Gergely Krisztián

2015 Örökségünk és adottságaink. A rurális társadalomtörténet lehetőségei Magyarországon. *Ethnographia*, 126. 3. sz. 417-433.

HORVÁTH János

1927/1978 *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig*. 2. kiadás. Budapest: Akadémiai.

ILLYÉS Gyula

1976 *Hattyúdál ébreszt vagy lehet-e a népnek művésze*. (Gyorsuló idő) Budapest: Magvető.

JÁVOR Kata – MOLNÁR Mária – SZABÓ Piroska – SÁRKÁNY Mihály

2000 A falusi társadalom a szocializmus időszejében. In: Paládi-Kovács Attila szerk.: *Társadalom*. (Magyar Néprajz VIII.) 177-224. Budapest: Akadémiai.

JULOW Viktor

1972 Velényi Rudolf kiállítása Csokonai-klubban. *Alföld*, XXIII. 7. sz. 86-87.

KISS Ádám

1976 Festett famennyezeteink siralmas krónikája. *Utunk*, 1976. 8. sz.

MAJOR Máté – OSSKÓ Judit (szerk.)

1981 *Új építészet, új társadalom 1945-1978. Válogatás az elmúlt évtizedek építészeti vitáiból, dokumentumaiból*. Budapest: Corvina.

NÉMETH Ferenc

1976 Vilhelm Károly festett famennyezetei. *Élet és Tudomány*, 1976. március 30.

Ö. KOVÁCS József

2012 *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945-1965*. Budapest: Korall.

SIMON Katalin

2006 A tulipán-vita. Lakótelep – humánium – organikus építészet. *Iskolakultúra*, 2006. 6. sz. 13-27.

SZULOVSKY János

2010 A fordulópontok évtizede. (Az 1880-as évek Magyarországa) Vázlat. *Történelmi Szemle* LII. 2010. 4. sz. 601-617.

2015 *Egy kiállítóhely a politikai tűrőhatáron. A DOTE Galéria története 1976-1989*. Budapest: Plusz Könyvek.

2016a Az etno-art ölelésében. Velényi Rudolf művészetéről. *Szókimondó*, XX. 5. sz.

2016b Búcsú a népművészettől. Kézirat.

T. ERDÉLYI Ilona

1981 *Erdélyi János. (A múlt magyar tudósai 10.)* Budapest: Akadémiai.

VALUCH Tibor

1988 *Requiem a parasztságért*. Debrecen: KLTE.

VEREBÉLYI Kincső

2009 Tárgyalkotó népművészet. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Táj, nép, történelem. A magyar népi műveltség korszakai*. (Magyar Néprajz I. 2.) 605-614. Budapest: Akadémiai.

2015 Utak és tévutak a népművészet kutatásában. *Ethnographia*, 126. 1. sz. 1-23.

VILHELM Károly

1975 *Festett famennyezetek*. Bukarest: Kriterion.

VITÉZ Ferenc

2016 A hitben fakadt párbeszéd képei. Bertha Zoltán centenáriumi kiállítása Sárospatakon. In: Uő.: *Angyalok a labirintusban*. 204-210. Miskolc: Felsőmagyarország Kiadó.

ZELNIK József

1998 Az ördögűző Nagy László. In: Uő.: *A magyar kultúra selyemövezetei*. Budapest, 43-52.